

Tisdagen den
7 februari 1978

Tisdagen den 7 februari

Kl. 15.00

*Om internationellt
förbud mot atom-
drivna satelliter*

§ 1 Om internationellt förbud mot atomdrivna satelliter

Utrikesministern KARIN SÖDER erhöll ordet för att besvara *Sonja Fredgardhs* (c) den 31 januari anmälda fråga, 1977/78:271, och anförde:

Herr talman! Sonja Fredgardh har frågat om jag är villig att medverka till att Sverige i FN och annorstädes, där så är möjligt, aktualiserar frågan om internationellt förbud mot användandet av atomdrivna satelliter.

Jag instämmer i Sonja Fredgardhs konstaterande att den nyligen inträffade olyckan med en satellit som störtade över Canada aktualiserar riskerna för skador i samband med utnyttjandet av rymden. Vi har på ett konkret sätt blivit påmind om dessa risker. Satelliter som är utrustade med kärnreaktorer är naturligtvis särskilt farliga.

Reaktionen har på många håll i världen varit stark. Sverige reagerade starkt bl. a. med hänsyn till att vi befann oss i riskzonen.

Något förbud mot att använda kärnreaktorer i rymden finns inte i de internationella avtal som reglerar rymdverksamheten. Det finns i dag inte heller någon formell skyldighet att informera de länder som kan hotas av skador från en nedfallande satellit.

Det är vår avsikt att snarast möjligt ta initiativ på det internationella planet i syfte att öka säkerheten i samband med utnyttjandet av rymden och för att förebygga att skador uppstår på jordytan eller i atmosfären. Vi har redan kontaktat andra länder i denna fråga, och vi överväger vilken väg och vilka initiativ som är de mest framkomliga för att åstadkomma snabba resultat. Det inträffade bör öka möjligheterna att vinna stöd för åtgärder på det internationella planet.

SONJA FREDGARDH (c):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för det klart positiva svar hon har givit på min fråga, och jag vill betona att det verkligen är befogat att Sverige vidtar åtgärder på detta område.

Den kännedom om rymdsatelliterna som allmänheten haft har varit begränsad. För många kom händelsen tisdagen den 24 januari som en chock. Vad man vänt sig mot är att – om jag så får uttrycka mig – såväl satellitens huvudman, alltså Sovjetunionen, som USA sedan länge haft kännedom om att denna satellit i den sovjetiska Cosmosserien inte har fungerat som den skulle. För att använda tidningsreferatens ord "började den krångla" redan några veckor efter det att den i augusti i fjol skjutits upp i sin bana.

Utvecklingen har följts bl. a. av observatörer i USA, och man har känt viss oro för att en kärnexplosion skulle kunna inträffa när satelliten kom i beröring

Tisdagen den
7 februari 1978

*Om internationellt
förbud mot atom-
drivna satelliter*

med jordatmosfären. Först den 12 januari i år tog emellertid USA kontakt med Sovjetunionen, och strax därefter mobiliserade man för egen del en omfattande beredskap för den händelse att amerikanskt område skulle beröras. NATO-länderna underrättades av USA, medan Sovjet underrättade vissa östländer. Inga andra länder informerades dock, oavsett om de utsattes för risker eller ej. Inte heller Sverige fick veta någonting, trots att vi ganska klart befann oss i riskzonen. Viss upplysning trängde dock hit, även om de informerade länderna förbjöds att föra informationen vidare; man ville, har det förklarats från USA, undvika att skapa "en världsvid panik".

Hela detta förspel har upprört många människor med tanke på den katastrof som skulle ha blivit följderna om t. ex. vårt land fullständigt ovetande hade drabbats av explosionen. Världens båda ledande makter borde på ett annat sätt ha känt sitt ansvar.

Det plötsliga och dramatiska avslöjandet att atomdrivna satelliter kretsar kring jorden har såväl i Sverige som i andra länder skapat djup oro för framtiden liksom det ökat misstron mot det spel som stormakterna bedriver – i det här fallet under vetenskapens täckmantel. Till detta bidrar ytterligare dels att satellitexplosioner tidigare inträffat i rymden, vilket först nu kommit fram, dels att ett betydande antal atomdrivna satelliter alltså befinner sig i omlopp runt jorden.

Vad som inträffat visar att säkerhetskraven för användning av kärnkraft i rymden är klart otillräckliga. Kärnkraften har även här visat sig rymma otillåtliga risker. Det räcker inte med en "rymdens villkorlag" för satelliter. Ett förbud mot att över huvud taget sända upp atomutrustade satelliter är nödvändigt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 2 Anmäldes och bordlades

Motioner

1977/78:1733 av *Alf Lövenborg* och *Rolf Hagel*

1977/78:1734 av *Kjell-Olof Feldt m. fl.*

med anledning av propositionen 1977/78:87 om statligt engagemang inom handelsstålsindustrin, m. m.

§ 3 Anmälan av interpellationer

Nr 74

Tisdagen den
7 februari 1978

Anmäldes och bordlades följande interpellationer som ingivits till kammarkansliet

den 6 februari

*Anmälan av inter-
pellationer*

1977/78:128 av *Maj Britt Theorin* (s) till handelsministern om den svenska vapenexporten:

Enligt uppgifter i Dagens Nyheter utrustas Argentinas krigsmakt med svenska Bantamrobotar, och Iran erhåller luftvärnskanoner från Bofors. Den kartläggning som tidningen gjort visar att stora mängder vapen tillverkas på licens i främmande länder, varvid inga tillstånd krävs. På så sätt kringgås uppenbarligen den svenska lagstiftningen.

Riksdagen antog i december 1971 i propositionen 1971:146 förordade skärpta riktlinjer för krigsmaterielexport. Huvudlinjen är ett generellt förbud mot att exportera krigsmateriel utan tillstånd. Ovillkorligt hinder för sådan export föreligger på grund av internationella avtal, beslut av FN:s säkerhetsråd eller folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig. Därtill gäller att tillstånd *inte* bör beviljas för export till

stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat,

stat som är invecklad i internationell konflikt, som kan befaras leda till väpnad konflikt, eller

stat som har inre väpnade oroligheter.

Export skall vidare inte medges för materiel som kan bli utnyttjad för att undertrycka mänskliga rättigheter. Tillkomsten av nya stater och en delvis ny typ av konflikter ansågs göra bedömningarna svårare. Riksdagen uttalade att detta borde leda till en ännu större restriktivitet än som dittills hade tillämpats vid provningen av mottagarländer. Riksdagen uttalade också att exportlicens bör dras in om den mottagande staten kommer i väpnad konflikt med annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Huvudregeln är således enligt svensk lagstiftning att krigsmaterielexport är förbjuden.

Redan 1971 var riksdagen medveten om problemet med att svenska vapen uppträder i väpnade konflikter i områden dit vi ej exporterat, men ansåg att endast i undantagsfall hade materiel använts som tillverkats via svenska företags licenser. Man föll då tillbaka på vad 1970 års utredning sagt om 1956 års krigsmaterielutredning. "Denna utredning föreslog därvid bl. a. att försäljning, utbudande eller annat tillhandahållande utomlands inte utan tillstånd av Kungl. Maj:t skulle få ske av uppfinning av krigsmateriel eller beskrivningar, ritningar eller andra tekniska underlag rörande krigsmateriel eller förfarande för dess tillverkning. Förslagen från 1956 års utredning ledde emellertid inte till någon lagstiftning." 1970 års utredning avvisade en skärpning av lagstiftningen på den här punkten med hänvisning till att företagen följt de råd som krigsmaterielinspektören meddelat om lämpligheten av att försäljning sker eller inte sker till ett visst land och att detta synes

Tisdagen den
7 februari 1978

*Anmälan av inter-
pellationer*

skapa goda förutsättningar att lösa problemen i detta sammanhang. Utredningen ansåg att detta samarbete var tillfredsställande ur kontrollsynpunkt "särskilt som det synes fungera bra".

Riksdagen uttalade för sin del att man utgick från att vederbörande myndigheter kommer att begagna sina möjligheter att förhindra att försäljning av tillverkningslicenser utnyttjas för ett kringgående av gällande förbud mot krigsmaterielexport. Uppenbart är att så inte har skett. Turkiet, som flera gånger under 1970-talet fått nej när det gällt att köpa Boforskanoner, har drygt ett halvår efter Turkiets invasion på Cypern fått Boforskanoner, monterade på tyska fartyg, köpta genom ett tyskt varv. Thailand, som flera gånger ansökt om direktimport från Sverige och fått nej, har därefter på samma sätt via Singaporevarv erhållit fartyg som varit utrustade med Boforskanoner, tillverkade på licens.

Redan utredningen 1956 krävde licenstillstånd. Det är väl känt att vissa länder har sådana restriktioner inbyggda i sin vapenexport. Någon svårighet för Sverige att ställa krav på licenstillstånd kan knappast föreligga. Det är därtill nödvändigt om den svenska lagstiftningen skall fungera. Att medvetet avvakta den svenska lagstiftningens urholkning är ansvarslöst.

Köparländers behov av att deras köp ej offentliggörs kan knappast accepteras av Sverige. Någon parlamentarisk insyn i tillståndsgivningen finns ej. Riksdagen har därmed ringa eller ingen möjlighet att få insyn i krigsmaterielexporten. Detta är inte tillfredsställande.

Jag utgår ifrån att handelsministern Staffan Burenstam Linder delar den uppfattning som kommer till uttryck i det beslut som riksdagen 1971 fattade om skärpt vapenexportlagstiftning och vill därför till statsrådet ställa följande frågor:

1. Anser statsrådet att export av vapen till Argentina och Iran står i överensstämmelse med riksdagens beslut 1971?
2. Vilka åtgärder är statsrådet beredd vidtaga för att riksdagens beslut och riktlinjer om förbud mot export av krigsmateriel ej skall kringgåas via licenstillverkning?
3. Hur har utvecklingen av den direkta krigsmaterielexporten varit årligen sedan 1971?
4. Vilken position intar Sverige som vapenexportland?
5. Är statsrådet beredd medverka till en offentlig redogörelse för till vilka länder krigsmateriel exporteras så som exempelvis USA offentliggör sin export?

1977/78:129 av Oswald Söderqvist (vpk) till statsministern om den svenska vapenexporten:

Anmälan av interpellationer

Den svenska vapenexporten har ofta debatterats. De regler som gäller har utretts och omarbetats, senast 1971. De verkar vara restriktiva och framhålls ibland som exempel på att en nation kan skaffa sig kontroll över sin vapenindustri och sin vapenexport. Trots detta sprids svenska vapen över hela världen, och Sverige betraktas allmänt som en "stor" nation på denna marknad, inte så mycket på grund av stora kvantiteter utan mera på grund av god kvalitet och hög teknisk standard.

Argumenten för att Sverige skall upprätthålla en export av vapen och krigsmateriel är välkända och har upprepats i olika omgångar sedan 1950-talet. Det första argumentet är försvarspolitiskt. Så länge vi är beredda att försvara oss och samtidigt upprätthålla en neutral linje, så länge är vi också i behov av en egen tillverkning av vapen för att inte bli alltför beroende av andra stater. Detta är alla överens om. I det försvarspolitiska argumentet ingår också att utbyte av erfarenheter inom teknik och forskning på vapenområdet bara är möjligt om vi själva upprätthåller en hög standard. För att gå i land med detta måste vi exportera. Här kommer det andra argumentet, det ekonomiska, in i bilden. Tillverkning av högt utvecklad, teknisk materiel, som det här är frågan om, blir mycket dyrbar i små serier. Vi är därför tvingade att sälja en del av vapenproduktionen, annars har vi inte råd att skaffa det vi behöver till vårt eget försvar. Även detta argument godtas av flertalet svenska medborgare.

Men vem skall vi sälja till? Det är här som det uppstår konflikter, och det är här som de gällande reglerna visar sig otillräckliga. Det har under hela efterkrigstiden visat sig att Sverige haft en "olycklig fallenhet" att exportera vapen till olika diktaturstater. Man har då stött sig på reglernas skrivning om "inre stabilitet". Inre stabilitet är en utmärkande egenskap hos alla diktaturer, så länge de består. De upprätthålls med våld, och för att utöva våld behöver man vapen. Följaktligen är alla diktaturer stora vapenkunder. Men det är dubbelmoral av Sverige och svenska regeringar att sälja vapen till sådana stater under åberopande av de anförda argumenten. Det rimmar illa med talet om solidaritet med förtryckta och stöd åt demokratiska krafter. Gör tankeexperimentet att Sverige under ett flertal år sålt vapen till en "stabil" diktatur, och att folket en dag gör uppror för att befria sig och införa demokratiska fri- och rättigheter. Inbördeskrig utbryter och alla leveranser av svenska vapen stoppas då omedelbart. Vi kan således sälja vapen till regimer som förtrycker sitt eget folk men inte till folket som vill störta diktaturen. Är detta rimligt?

En annan bedömningsfråga är om ett visst vapen eller ett visst vapensystem är defensivt eller offensivt. Det finns otvivelaktigt fall där en sådan klassning kan göras, men de är få och gränserna är flytande. Många vapen avsedda för försvar går också utmärkt att använda vid anfall. Att godkänna

Tisdagen den
7 februari 1978

*Meddelande om
frågor*

export till den typ av stater som här nämnts med hänvisning till att det rör sig om defensiva vapen är ett dåligt argument.

Slutligen har vi frågan om licenstillverkning och reexport. Många, för att inte säga de flesta, svenska vapen sprids genom tillverkning i andra länder och genom försäljning i andra hand. Så länge vi inte skaffar oss något slags kontroll på dessa områden kan vi inte ge sken av att vi kontrollerar vår vapenexport över huvud taget.

Det är uppenbart att reglerna för svensk vapenexport har betydande svagheter. En precisering av här refererade punkter är nödvändig. Framför allt måste äntligen en ändring ske i synen på olika staters inre system och de förhållanden som befolkningen i sådana stater tvingas leva under.

Jag vill därför fråga statsministern:

Anser statsministern att svensk vapenexport skall få förekomma till stater som Iran, Argentina eller Brasilien?

Anser statsministern att de nuvarande reglerna för export är tillräckligt precisa?

Om så inte är fallet, vill då statsministern medverka till att en omarbetning och skärpning kommer till stånd?

§ 4 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 6 februari

1977/78:280 av *Mats Hellsröm* (s) till utrikesministern om ett svenskt FN-initiativ rörande förhållandena i Argentina och Uruguay:

Avser regeringen att ta initiativ till att de ständiga kränkningarna av mänskliga rättigheter i Argentina och Uruguay tas upp på dagordningen vid den just inledda sessionen i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna?

den 7 februari

1977/78:281 av *Håkan Winberg* (m) till justitieministern om bibehållande av kriminalvårdsanstalten Ljustadalen:

I budgetpropositionen 1976/77:100 bil. 5 anmäldes att regeringen – mot bakgrund av att den då sjunkande beläggningen på kriminalvårdsanstalterna nödvändiggjorde en fortsatt reduktion av anstaltsbeståndet – den 22 december 1976 beslutat att nedlägga bl. a. anstalten Ljustadalen i Sundsvalls kommun senast den 30 juni 1978. Riksdagen har sedermera förklarat sig inte ha någon erinran mot beslutet.

Beläggningssituationen på kriminalvårdsanstalterna synes numera ha radikalt förändrats. Enligt uppgift föreligger stora svårigheter att f. n. bereda plats för samtliga som ådömts frihetsstraff. Inte minst inom Härnösandsregionen synes problemen vara avsevärda.

Mot bakgrund härav vill jag till justitieministern ställa följande fråga:

Anser justitieministern att dagens situation beträffande beläggningen på kriminalvårdsanstalterna ger anledning till omprövning av beslutet att lägga ned anstalten Ljustadalen senast den 30 juni 1978?

Nr 74

Tisdagen den
7 februari 1978

*Meddelande om
frågor*

§ 5 Kammaren åtskildes kl. 15.05.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert